

به نام خدا

جامعه‌شناسی خانواده

تالیف

دکتر احمد فرادیان

دکتر عالی بنی اسدی

انتشارات فرا انگیزش

عنوان و نام پدیدآور : جامعه‌شناسی خانواده / احمد فولادیان، علی بنی‌اسدی.

مشخصات نشر : مشهد: فرا انگیزش، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری : ۲۵۴ ص.

موضوع : خانواده‌ها -- جنبه‌های جامعه‌شناختی

موضوع : Sociological aspects Families --

شابک : 978-600-8694-14-4

رده بندی دیویی : ۸۵/۳۰۶

رده بندی کنگره : HQ۱۳۹۷۴۳ ج۲ / ۸۴

سرشناسه : فولادیان، احمد، ۱۳۴۴-

شناسه افزوده : بنی‌اسدی، علی، ۱۳۴۳ -

وضعیت فهرست نویسی : فیا

شماره کتابشناسی ملی : ۴۸۵۰۶۱

انتشارات فرا انگیزش

پست الکترونیکی Faraangizesh@yahoo.com

جامعه‌شناسی خانواده

تالیف : دکتر احمد فولادیان - دکتر علی بنی‌اسدی

ناشر: فرا انگیزش

نوبت چاپ : اول ۱۳۹۶. تعداد صفحات : ۲۵۴ صفحه وزیری

تیراژ : ۱۰۰۰ نسخه

طراح جلد: مهدی حبیبی

صفحه آرای: محمد سالاری (۰۹۱۵۳۰۰۹۸۲۸)

چاپ و صحافی : دانشگاه فردوسی

قیمت : ۲۰۰۰ تومان

ISBN: 978-600-8694-14-4

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۶۹۴-۱۴-۴

مشهد - خیابان سعدی - پاساژ مهتاب - طبقه منهای دو- نشر فرا انگیزش

تلفن : ۳۲۲۲۷۸۶۳ تلفکس : ۰۵۱-۳۲۲۴۰۷۶۸

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۷.....	پیش گفتار.....
۹.....	مقدمه.....
۱۱.....	فصل اول: خانواده و اهمیت نهاد خانواده.....
۱۲.....	خانواده و اهمیت آن در دوره کودکی.....
۱۲.....	اهمیت خانواده در دوران نوجوانی.....
۱۴.....	انواع خانواده.....
۱۶.....	تغییر الگو و عناصر فرهنگی از خانواده گسترده به خانواده هسته‌ای.....
۱۷.....	تغییر در عناصر فرهنگی خانواده از سنت تا مدرن.....
۲۱.....	شکل خانواده و جامعه در ایران باستان.....
۲۴.....	منابع.....
۲۵.....	فصل دوم: آسیب‌شناسی نظام خانواده در جوامع معاصر.....
۲۶.....	گذار خانواده‌ها از سنتی به مدرن.....
۲۷.....	ساختار خانواده.....
۲۷.....	نگاهی به آسیب‌های خانواده‌های معاصر.....
۲۹.....	عوامل مؤثر در آسیب‌زایی خانواده (آسیب‌شناسی خانواده).....
۳۵.....	خشونت خانوادگی، شاخص آسیب‌شناسی خانواده.....
۳۹.....	آسیب‌شناسی خشونت در جامعه.....
۴۲.....	نقش خانواده در پیشگیری از انحرافات اجتماعی (سلامت روانی و اجتماعی).....
۴۷.....	نگاهی تحلیلی به خانواده فروپاشیده غرب.....
۵۷.....	خانواده و تحلیل جمعیت.....
۶۰.....	خانواده و مدرنیته (چالش‌های نظام خانواده و دنیای مدرن).....
۶۴.....	منابع.....

فصل سوم: نقش زنان در حفظ و ارتقای سلامت خود، خانواده و جامعه..... ۶۵

وظیفه اصلی زن در خانواده و جامعه..... ۶۷

حفظ کرامت زن..... ۶۹

جایگاه زن از دیدگاه امام خمینی (ره)..... ۷۱

نقش و جایگاه زن در نگاه مقام معظم رهبری..... ۷۶

جایگاه خانواده در اسلام..... ۸۷

سبک زندگی ایرانی - اسلامی..... ۹۱

وضعیت سبک زندگی ایرانی - اسلامی..... ۹۴

زندگی ایرانی به سبک اسلامی از دیدگاه مقام معظم رهبری..... ۹۷

منابع..... ۱۰۳

فصل چهارم: رویکردها و نظریه‌های جامعه‌شناسی در حوزه خانواده..... ۱۰۵

وظایف و کارکردهای خانواده..... ۱۰۶

دیدگاه‌های نظری در جامعه‌شناسی خانواده..... ۱۰۷

منابع..... ۱۱۴

فصل پنجم: جامعه‌پذیری و خانواده..... ۱۱۵

ناهنجاری‌های رفتاری جوانان در محیط خانواده و جامعه..... ۱۲۱

نقش خانواده در انحرافات اجتماعی جوانان..... ۱۲۳

عوامل بروز ناهنجاری در بین جوانان..... ۱۲۴

آسیب‌های تک‌فرزندگی..... ۱۲۸

انواع خانواده‌ها از نظر تربیت..... ۱۳۱

نقش خانواده در تربیت انسان..... ۱۳۹

منابع..... ۱۴۲

فصل ششم: آسیب‌پذیری زنان در خانواده و جامعه..... ۱۴۳

خشونت علیه زنان..... ۱۴۴

بزهکاری زنان..... ۱۴۵

روسی‌گری (تن‌فروشی یا فاحشه‌گری)..... ۱۴۶

آزار جنسی..... ۱۴۷

تجاوز یا خشونت جنسی (تعرض جنسی)..... ۱۴۸

خیانت به همسر..... ۱۴۹

۱۵۰	رابطه پنهانی
۱۵۰	بدحجابی یا حجاب ستیزی
۱۵۱	خودآرایی و خودنمایی افراطی
۱۵۲	پوشش نامناسب
۱۵۳	فرار دختران از منزل
۱۵۴	قاچاق زنان و دختران
۱۵۵	زنان بی سرپرست (زنان سرپرست خانوار)
۱۵۷	اعتیاد زنان
۱۵۸	خودکشی زنان
۱۵۹	طلاق
۱۶۰	زندگی مجردی دختران
۱۶۱	هم خانگی پسر و دختر بدو ازدواج (ازدواج سفید)
۱۶۳	منابع
۱۶۵	فصل هفتم: آسیب‌شناسی خانواده‌های تک‌والدی
۱۶۶	تعریف خانواده‌های تک‌والدی
۱۷۰	آسیب‌های اختلال در ارتباط سالمند با خانواده و جامعه
۱۷۱	رسانه و ناهنجاری‌ها در خانواده
۱۸۰	خانواده و مقابله با تهاجم فرهنگی
۱۸۶	نقش خانواده در مهارت‌های زندگی
۱۹۱	رازهای ساختن یک خانواده خوشبخت
۱۹۵	منابع
۱۹۷	فصل هشتم: تحدید خانواده، تهدید جامعه
۱۹۸	آسیب‌شناسی کاهش جمعیت
۱۹۹	عوامل کاهش جمعیت
۲۰۲	پیامدهای کاهش جمعیت
۲۰۳	الزامات پیرامونی افزایش جمعیت
۲۰۶	فمینیسم در چالش با خانواده و اجتماع (فمینیسم و کارکردهای خانواده)
۲۲۵	منابع

۲۲۷	فصل نهم: نقش ازدواج و تشکیل خانواده در سلامت روانی جامعه
۲۲۸	تصمیم به ازدواج
۲۳۰	طلاق و پیامدهای آن بر خانواده و جامعه
۲۴۴	نقش پدر در تربیت و آموزش فرزندان
۲۴۷	ابلاغیه سیاست‌های کلی خانواده از سوی مقام معظم رهبری
۲۴۸	تحکیم خانواده از دیدگاه رهبر انقلاب اسلامی
۲۴۹	مشاوره خانواده
۲۵۲	منابع
۲۵۳	معرفی آثار علمی و تألیفات نویسندگان

www.ketab.ir

خانواده به عنوان کوچک ترین واحد اجتماعی، نقش عمده‌ای در پیدایش جامعه و عملکردهای اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی آن دارد. بر اساس بنیاد خانواده است که جامعه و جوامع بزرگ تر بشری آغاز می شوند. خانواده تا قبل از انقلاب صنعتی و نظم جدید زندگی، قرن ها به صورت کم و بیش ایستایی دوام داشت. بعد از وقوع انقلاب صنعتی و پیدایش الگوهای جدید، روابط خانواده تحت تأثیر مسائل مختلف قرار گرفت و به همین شکل از آن زمان به بعد، خانواده در کشورهای مختلف دنیا از نظر کمی و کیفی شکل متفاوتی به خود گرفتند.

شایان ذکر است که خانواده به عنوان محور اصلی جامعه و به عنوان برطرف کننده نیازهای مختلف انسان است؛ و از این رو حرکت هر نوع اتفاقی که در جامعه رخ بدهد و یا حرکتی صورت بگیرد، در گرو حرکت و یا کوشش خانواده است. به طور کلی خانواده برطرف کننده نیازهای افراد و اعضای خود می باشد که نهایتاً این افراد و اعضاء باید با ایفای نقش خود در جامعه- توسعه اقتصادی، اجتماعی و تربیتی را دنبال و اجرا کنند. خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی، مهم ترین وظیفه را در قبال خانواده خود دارد؛ و یکی از مهم ترین وظایف خانواده، تربیت اعضاء و توجه به تحصیل و رفتار اعضای خانواده است.

همچنین فرهنگ پذیری و اجتماعی کردن اعضاء از خانواده شروع می شود و خانواده در عرصه، نقش بسیار مهمی دارد. به خاطر همین است که در چند دهه اخیر دولت ها و جوامع مختلف به خانواده اهمیت بیشتری داده و بر روی آن ها سرمایه گذاری می کنند.

در این راستا می توان گفت که جامعه شناسی خانواده، تأکید و توصیه فراوان بر ارتباط بین مشاوره و خانواده دارد؛ یعنی از طریق برقراری پل ارتباط بین جریان مشاوره و خانواده، از بسیاری از آسیب ها می توان پیشگیری نمود. مشاوره به عنوان فنی جدید تا حدود زیادی به سلامت خانواده کمک می کند؛ و همچنین نهاد تعلیم و تربیت، ارتباط نزدیکی با خانواده دارد.

یکی از نیازهای اساسی خانواده که پیشرفت و سلامت جامعه نیز مبتنی بر آن است، همان نهاد آموزش و پرورش است. این دو نهاد یعنی خانواده و آموزش و پرورش، ارتباط تنگاتنگی با یکدیگر دارند. خانواده سالم تر نقش مؤثرتری در وظایف تربیتی، تکمیل و تکوین فرزندان، تقویت و مساعد کردن پتانسیل های آن ها دارد. همین طور خانواده باسواد و تحصیل کرده بهتر می تواند در انتقال زمینه های تربیتی به فرزندان و سرمایه گذاری بر روی آن ها نقش داشته باشد.

در اثر حاضر، موارد و مباحث عمده ای از مسائل مربوط به خانواده در پهنه ای از تحلیل های جامعه شناسی، بدان پرداخته گردیده تا بدین سان بتوان همواره با رویکردهای عالمانه و کارآمد، تدابیری برای به زیستی و خانواده سالم اتخاذ نمود.

مؤلفین این کتاب با حاصل سال ها فعالیت های آموزشی و تحقیقات علمی در مراکز دانشگاهی و پژوهشی و نیز با عمق نگری و ژرف اندیشی به مسائل مختلف خانواده با ابعاد و رویکردهای متعدد آن، کوشیده اند تا بتوانند ضمن پردازش مسائل نظری، نیمرخی از مسائل و سازوکارهای عینی در حوزه خانواده ایران را شناسایی و نیز نابسامانی ها و دغدغه های موجود آن را معرفی و ارائه نمایند. مسلماً مفاد

کتاب، کامل و عاری از نقایص نمی‌باشد؛ اما سعی وافر بر آن بوده تا حتی‌الامکان، مطالب از غنای علمی و سلاست لازم برخوردار گردد.

همچنین این کتاب از مختصات ذیل برخوردار است:

- سرفصل‌های مطالعاتی، مطابق با مصوبه ستاد انقلاب فرهنگی جمهوری اسلامی ایران، به زیور طبع آراسته شده است؛ بنابراین کتاب مزبور می‌تواند به‌طور مستقیم به‌عنوان منبع درسی «جامعه‌شناسی خانواده» برای دانشجویان در نظر گرفته شود.

- جهت دسترسی سریع و آسان همراه با دقت توجه به مستندات، فهرست منابع در ذیل هر فصل، به تفکیک ارائه شده است.

- برخی از مطالب مطروحه در فصول ذی‌ربط، جهت تأمل بیشتر به دلیل اهمیت واکاوی آن، به تطویل کلام گذاشته شده است.

این اثر به ۹ فصل، تقسیم و با مباحث ذی‌ربط، تنظیم و فهرست‌بندی گردیده است. در به ثمر رسیدن کتاب حاضر، دوستان و همراهان گران‌قدر، مساعی فراوان و مجدانه‌ای را داشته‌اند که بسیار شایسته تقدیر بوده و سیاست‌گذاری‌مان را تقدیمشان می‌کنیم:

- مدیریت چاپ و انتشارات فرهنگ نشر جناب آقای جواد ثابتی که مزید درایت و تلاش‌های بی‌دریغی داشتند.

- جناب آقای محمد سالاری؛ که فعالیت‌های ارزنده‌ای را برای صفحه‌آرایی متقبل شدند.

- جناب آقای مهدی حبیبی؛ که طراحی صفحه‌بندی و جلد کتاب را به خلاقیت آراستند.

- دانشجویان عزیز و فرهیختگان برومندی که همچون سربازانی وفادار همواره در رکاب کاوش‌گری و کندوکاوهای علمی، همیارمان بودند.

در این جا شایسته می‌دانیم که با کمال افتخار و احترام، کتاب حاضر را به همکار فرهیخته و معزز، سرکارخانم دکتر فاطمه صدر نبوی تقدیم و اهداء نماییم.

همچنین از مناعت طبع و الطاف صمیمانه خانواده عزیزمان که با تسکینی‌شان ما را در به ثمر رساندن این کتاب یاری دادند، با تکریم قدردانی کنیم.

برای همگان توفیقات الهی همراه با عزت و سلامت و بهروزی را آرزومندیم.

دکتر احمد فولادیان

جامعه‌شناس و محقق علوم اجتماعی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی مشهد

دکتر علی بنی‌اسدی

روان‌شناس بالینی و محقق علوم رفتاری

مدرس دانشگاه آزاد اسلامی مشهد

تابستان ۱۳۹۶

خانواده رکن اساسی اجتماع و زیربنای تربیت، اخلاق، آداب و سنن جامعه و به عنوان بنیادی ترین نهاد اجتماعی محسوب می شود که در اسلام از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است. بدیهی است جامعه ای که از خانواده هایی سالم تشکیل می شود، در همه مسائل پیشرفت کرده و موفقیت چشمگیری به دست می آورد و مشکلات معمول در جوامعی که نهاد خانواده در آن ها سست است، به وجود نمی آید.

موفقیت و استحکام خانواده، موجب موفقیت و توسعه جامعه- و در مقابل، ناکامی و تزلزل خانواده، سبب معضلات و بحران های اجتماعی می شود. چنانچه قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز با تأکید بر اهمیت خانواده در اصل دهم چنین آورده است: «از آنجایی که خانواده واحد بنیادی جامعه اسلامی است، همه قوانین و مقررات و برنامه ریزی های مربوط، باید در جهت آسان کردن تشکیل خانواده، پاسداران از قداست آن و استواری روابط خانوادگی بر پایه حقوق و اخلاق اسلامی باشد».

اما متأسفانه امروز عوامل مختلفی، استحکام خانواده ها را در معرض خطر قرار داده است. ناآگاهی زوجین نسبت به حقوق و تکالیف یکدیگر و شیوه تعامل با هم، عدم آگاهی والدین از فنون و تکنیک های تربیت فرزندان، فرزندانی به ویژه نوجوانان و جوانان نسبت به نحوه برخورد با والدین و تکالیف خود، اشتغال گسترده و عضو ضروری بسیاری از مادران و در نتیجه کاهش امکان نظارت بر فرزندان و رسیدگی به تربیت آن ها، تأکید بیش از حد بر آزادی های نوجوانان و جوانان و بی توجهی به تکالیف و مسئولیت آنان، عدم دقت لازم در انتخاب همسر، بیکاری جوانان، ترویج فرهنگ غربی مبنی بر اصالت فرد و زندگی فردی و غیره، همگی عواملی است که بروز و ظهور آن ها از خانواده نشأت می گیرد.

از منظر اسلام این کانون خانواده است که با تحکیم خود، جامعه ای مستحکم و سالم را می سازد، می دانیم خانواده ما نمونه کوچک جامعه ماست، بود و نبوده، باید ها و نیایدها از خانواده وارد اجتماع می شوند.

اگر در خانواده، هر یک از والدین و فرزندان، خوبی و زشتی را به خوب یا بد شایسته و راهکار مواجهه و مقابله با آن ها را آموزش دیده و یاد بگیرند، هنگام ورود به صحنه از میان اجتماع نه تنها دچار سردرگمی و تعارض نشده، بلکه به راحتی از فراز و نشیب های این آزمون گذشته و نه تنها خود به سلامت از حوادث می گذرند که می توانند برای دیگران نیز ناجی باشند.

اما در نقطه مقابل، عدم آموزش و تربیت مناسب در خانواده، نتیجه ای جز وجود ناهنجاری در اجتماع ندارد. خانواده ای که والدین و فرزندان، کوچک ترین ارتباط عاطفی با یکدیگر ندارند و کمبودها و ناملایمات درونی خود را در اجتماع جستجو می کنند، پیامدی جز ناهنجاری در جامعه به جای نمی گذارند.

بنابراین سرمایه گذاری و توجه هرچه بیشتر به خانواده در دستور کار معلمان عالم و در رأس آنان پیامبران و پیشوایان ادیان قرار گرفته است؛ و امروز هم بشریت به جایی رسیده است که خود را ملزم به این رویکرد می داند تا جایی که دولت ها توجه خاصی نسبت به رشد و توسعه کیفی خانواده مبذول

داشته و سعی دارند با در اختیار قرار دادن امتیازات و تسهیلات رفاهی و آموزشی و مشاوره‌ای و به‌طور کلی ارتقاء سطح بهداشت و سلامت خانواده، سعی بر افزایش کیفیت زندگی خانواده‌ها داشته باشند. زیرا این امر تأثیر مستقیمی بر تربیت نسل آینده جامعه خواهد داشت؛ و خانواده مکانی برای تربیت و پرورش انسان‌هاست که تنها در صورت وجود سلامت روحی و روانی می‌تواند انسان‌های پاک و سالم تحویل اجتماع دهد.

در این بین، مسئولان سلامت جامعه می‌توانند با در نظر گرفتن چالش‌های پیش‌رو به ارائه مراقبت‌های پیشگیرانه در تمام سطوح پرداخته و نقش خود را در ارتقای سلامت نظام خانواده ایفا نمایند. به همین دلیل است که صیانت از خانواده از امور راهبردی تمامی کشورها در امور بهداشتی محسوب می‌شود و این موضوع به معنای فراهم آوردن سلامت روحی، جسمی و اجتماعی خانواده است. امید است این اثر به‌اند نگاهی مجدّانه و پیگیرانه برای حصول تدابیری با محوریت سازندگی و بهسازی در راستای تقویت و استحکام بنیاد خانواده داشته و برای خانواده‌های ایرانی مؤثر افتد.